

Obrázky

ve výuce jazyků

160stránková
obrázková příloha
v digitální podobě
ke stažení

Iva Svatoňová

Obrázky ve výuce jazyků

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.pointa.cz
www.albatrosmedia.cz

Iva Svatoňová

Obrázky ve výuce jazyků – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2024

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Obrázky

ve výuce jazyků

Jak efektivně, zábavně a legálně využívat
obrázky ve výuce (nejen cizích) jazyků

Iva Svatoňová

Text © Iva Svatoňová, 2024

Ilustrace © Iva Svatoňová, 2024

ISBN tištěné verze 978-80-7691-231-1

ISBN e-knihy 978-80-7691-414-8 (1. zveřejnění, 2024) (ePDF)

Mgr. Iva Svatoňová

Vystudovala učitelství českého jazyka, anglického jazyka a výtvarné výchovy na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. Již během vysokoškolských studií se začala zajímat o češtinu pro cizince, kterou od roku 2018 vyučuje na Ústavu jazykové přípravy ZČU v Plzni. Zkušenosti sbírala také na jazykových školách, kde učila na kurzech pro děti i dospělé. V roce 2016 založila vzdělávací blog *Obrázky ve výuce jazyků* (obrazkyvevyuce.cz), ve kterém se zabývá problematikou didaktických ilustrací, představuje obrázkové hry a různé typy vizuálního výukového materiálu. Na blogu pravidelně publikuje i své vlastní kresby a ilustrace. Své zkušenosti předává rovněž osobně na metodických seminářích a webinářích pro učitele jazyků.

Předmluva	14
Úvod	15
Použité symboly	16
1 Jedenáct dobrých důvodů, proč využívat obrázky v jazykové výuce	18
2 Vnímání obrázků	24
2.1 Různé aspekty vnímání obrázků	24
2.1.1 Figura a pozadí	24
2.1.2 Vizualní pareidolie	25
2.1.3 Perspektiva	26
2.1.4 Různé prekoncepty	26
2.1.5 Kulturní rozdíly	27
2.2 Postižení a poruchy, kterými mohou někteří studenti trpět a které mají vliv na práci s obrázky	27
2.2.1 Vizualní negramotnost	27
2.2.2 Problémy s vnímáním barev	27
2.2.3 Dyspexie (někdy též dyspexie)	28
3 Sedm požadavků na kvalitní obrazový materiál	29
3.1 Musí být dobře „čitelný“	29
3.2 Vzbuzujte (kladné) emoce	30
3.3 Využijte všechno známé	32
3.4 Přiměřeně k věku	32
3.5 Pozor na různé výtvarné styly	33
3.6 Dostatečné rozlišení a ostrost	33
3.7 Nebojte se klišé aneb nebuďte přehnaně kreativní	34
4 Zdroje obrazového materiálu a jeho skladování	35
4.1 Tiskoviny	35
4.2 Internet a digitální média	38
4.3 Úpravy obrazového materiálu a jeho skladování	42
4.3.1 Papírové obrázky	42
4.3.2 Digitální obrazový materiál	43
4.4 Sdílení obrazového materiálu	46

5	Obrázky ve výuce a autorské právo	49
5.1	Obrázky bez autorských práv.....	50
5.2	Není free jako free.....	51
5.3	Užití obrázků mimo výuku	51
5.4	Jak obrázky správně citovat?	51
6	Druhy obrazového materiálu, práce s ním, tipy na aktivity	53
6.1	Kliparty	53
6.1.1	Obrázky v textu	54
6.1.2	Co k sobě patří?	55
6.1.3	Co mezi ostatní nepatří?	56
6.1.4	Obrázkové rébusy	57
6.1.5	Co se rýmuje?	57
6.1.6	Slova mnohoznačná	58
6.1.7	Obrázkové křížovky	58
6.1.8	Test paměti	59
6.1.9	Najdi obrázky začínající na písmeno A	60
6.1.10	Spočítej slony	61
6.1.11	Co se mi hodí?	62
6.1.12	Přeházená písmenka	63
6.1.13	Smajlíky	63
6.1.14	Obrázková šibenice	64
6.1.15	Odkrývačka	64
6.1.16	Porovnávání	65
6.2	Flashcards	66
6.2.1	Co to je?	71
6.2.2	Řekni mi, co víš	74
6.2.3	Skupinové vyprávění	74
6.2.4	Příběh náhody	75
6.2.5	Co se stalo?	76
6.2.6	Zopakuj a přidej	77
6.2.7	Řazení karet podle poslechu	78
6.2.8	K čemu se to dá použít?	78
6.2.9	Co mají společného?	79
6.2.10	V jedné větě	80
6.2.11	Jak se to řekne? I.	80
6.2.12	Jak se to řekne? II.	81

6.2.13	Indicie	82
6.2.14	Stará dobrá „kimovka“	82
6.2.15	Mizející flashcards.....	83
6.2.16	Hon za kartičkami	83
6.2.17	Živé bingo	84
6.2.18	Plácní kartu	84
6.2.19	Co vás napadne jako první?	85
6.2.20	Dárky	85
6.2.21	Na co myslím?.....	86
6.2.22	Co mám v ruce?	86
6.2.23	Kouzelný prsten	87
6.2.24	Co se skrývá ve větě?	87
6.2.25	Azore, sedni!	88
6.2.26	Hledání pokladu.....	88
6.3	Portréty	88
6.3.1	Popis	89
6.3.2	Kdo by byl nejlepším?	90
6.3.3	Životopis	90
6.3.4	Dialogy.....	91
6.3.5	Dopis.....	91
6.3.6	Diskuze.....	92
6.3.7	Seznamka.....	92
6.3.8	Stala se vražda	93
6.3.9	Policie pátrá	93
6.3.10	Budoucnost.....	94
6.3.11	Celebrity	95
6.3.12	Profilovky	97
6.4	Tematické koláže	100
6.4.1	Představení nového konverzačního tématu	100
6.4.2	Opakování již známé slovní zásoby.....	102
6.4.3	Cenovky	102
6.4.4	Podnět pro skupinovou diskuzi.....	103
6.4.5	Samostatný projev mluvený nebo psaný	103
6.4.6	Podnět pro dialog mezi studenty.....	103
6.4.7	Tematická koláž jako příprava na poslech či sledování videa	104
6.5	Scény	106
6.5.1	Popis	107

6.5.2	Slovíčka v obrázku.....	114
6.5.3	Brainstorming	115
6.5.4	Před a po	117
6.5.5	Najdi 10 rozdílů.....	117
6.5.6	Dvojice obrázků	120
6.5.7	Kreslené vtipy	123
6.5.8	Konverzační scény.....	124
6.5.9	Čtení myšlenek	124
6.5.10	Interiéry	125
6.5.11	Skvrna	128
6.5.12	Co do obrázku nepatří?	128
6.6	Příběhy v obrázcích, komiksy	129
6.6.1	Vytvořte dialogy.....	131
6.6.2	Vyprávějte příběh očima jedné z postav.....	132
6.6.3	Prázdné místo	132
6.6.4	Co se stalo potom/předtím?	133
6.6.5	Seřadte obrázky.....	133
6.6.6	Příběh na pokračování	134
6.6.7	Popis pracovního postupu	134
6.7	Schémata a diagramy	135
6.7.1	Rodokmen	135
6.7.2	Časová osa	138
6.7.3	Celek a části	139
6.7.4	Uspořádání prvků do vyšších celků.....	139
6.7.5	Pojmové a myšlenkové mapy	140
6.8	Obrázky v tradičních herních formátech	142
6.8.1	Pexeso.....	142
6.8.2	Domino	145
6.8.3	Kvarteto	147
6.8.4	Bingo.....	149
6.8.5	Loto.....	153
6.8.6	Dobble / Spot it!	154
6.8.7	Černý Petr	155
6.8.8	Deskové hry	156
6.9	Zvláštní obrazový materiál.....	160
6.9.1	Obrázkové pole	161
6.9.2	Rodinné fotografie.....	163

6.9.3 Skládanky.....	164
6.9.4 Bankovky.....	165
6.9.5 Plány a mapy.....	166
6.9.6 Reportážní fotografie.....	168
6.9.7 Scény z videoklipů.....	170
6.9.8 Detaily.....	171
6.9.9 Reprodukce uměleckých děl.....	172
6.9.10 Absurdní obrázky	177
6.9.11 Piktogramy.....	178
6.9.12 Siluety	185
6.9.13 Obrázkové kostky.....	186
6.9.14 Ilustrace	192
6.9.15 Pohlednice	193
6.9.16 Vystřihovánky	194
6.9.17 Historické snímky.....	195
6.9.18 Obrázková slide show	196
6.9.19 Vlajky	200
6.9.20 Výsledky vyhledávání internetových vyhledávačů.....	201
6.9.21 Internetové memy	203
6.9.22 Obrázky znázorňující idiomy	205
6.10 Video + obrázky.....	206
6.10.1 Aktivita „před zhlédnutím“	207
6.10.2 Charakteristika postav	207
6.10.3 Převyprávění celého příběhu.....	208
7 Využití obrázků v dalších fázích výuky	209
7.1 Využití obrázků při seznamování – „ledolamky“	209
7.1.1 Moje flashcards	209
7.1.2 Tři obrázky	210
7.1.3 Obkresli se	210
7.1.4 Jak se cítím?.....	211
7.2 Využití obrázků při rozdělování studentů do skupin.....	212
7.2.1 Dva stejné obrázky.....	212
7.2.2 Obrázky, které spolu věcně souvisejí	213
7.2.3 Dvojice jazykové	214
7.2.4 Slavné dvojice	214
7.2.5 Dvě poloviny jednoho obrázku	215
7.2.6 Spojení obrázku a textu	215

7.2.7 Na začátku všeho je řada	216
7.2.8 Nestejně velké skupiny	216
7.3 Jak zabavit nejrychlejší studenty pomocí obrázků	216
7.3.1 Vybarvování obrázků	217
7.3.2 Výroba vlastních flashcards	217
7.3.3 Průběžná práce na větším projektu	217
7.3.4 Extra materiály	218
7.4 Využití obrázků v testech a při zkoušení	218
7.4.1 Slovní zásoba	218
7.4.2 Gramatika	219
7.4.3 Čtení a poslech s porozuměním	220
7.4.4 Využití obrázků při zadávání slohové práce	221
7.5 Využití obrázků při hodnocení studentů	222
7.6 Využití obrázků při hodnocení lekce a sebereflexi	223
7.6.1 Obrázkové dotazníky	223
7.6.2 Fotky se zvířátky	223
7.6.3 Hodnoticí kartičky	224
7.6.4 Emoji	224
7.7 Motivace studentů	225
7.7.1 Místo známek obrázky	225
7.7.2 Cíl a přehled pokroků	225
7.7.3 Habit tracker aneb I cesta může být cíl	227
7.8 Obrázkové aktivity jako podnět pro domácí práci	228
7.8.1 Popisování	228
7.8.2 Obrázek jako námět pro projekt	229
7.8.3 Příprava vlastních vizuálních materiálů	230
8 Výtvarné aktivity v jazykové výuce aneb Studenti i učitelé sami tvoří ...	231
8.1 Kreslení a malování	232
8.1.1 Nakresli slovo	232
8.1.2 Kreslený diktát	236
8.1.3 Stejně objekty, různé scény	238
8.1.4 Lidské tělo	238
8.1.5 Fantaskní zvíře	239
8.1.6 Vytvoření vlastních flashcards	239
8.1.7 Abeceda	240
8.1.8 Čtyři obrázky	240

8.1.9	Obrysy.....	241
8.1.10	Omalovánky.....	242
8.1.11	Moje nejoblíbenější jídlo	243
8.1.12	Naše město.....	244
8.1.13	Velikonoční vejce	245
8.1.14	Kalendář.....	245
8.1.15	Počasí.....	246
8.1.16	Počasí 2.....	247
8.1.17	Můj kufr	248
8.1.18	Portréty.....	248
8.1.19	Masky	249
8.1.20	Rorschachovy skvrny aneb Věštění z kávové sedliny	249
8.1.21	Peníze	250
8.1.22	Kdo to je? Co to je?	251
8.2	Koláž.....	252
8.2.1	Vytvořte koláž na téma... ..	252
8.2.2	Reklama	253
8.2.3	Jídelní lístek	253
8.2.4	Módní návrhář.....	254
8.2.5	Koláž předložková	254
8.2.6	Kolik to stojí?	254
8.2.7	Předpověď počasí	255
8.3	Obrázkové slovníky.....	256
8.4	Obrázkové knihy a další publikace.....	256
8.5	Fotografie	257
8.5.1	Fotografický deník	257
8.5.2	Pracovní postup	258
8.5.3	Moje oblíbené věci	258
8.5.4	Nejzajímavější fotka z mého telefonu.....	259
Závěr		260
Seznam použité literatury.....		262
Seznam internetových zdrojů.....		265
Obrázková příloha		266

Předmluva

Myslím, že nikoho z nás dnes nepřekvapí, že obrázky a vizuální podněty jsou ve výuce velmi důležité. Jan Amos Komenský to pochopil před více než třemi sty lety a platí to dodnes. Ale to, co se od dob Komenského změnilo, je jejich dostupnost a všudypřítomnost. Zatímco v 17. století děti viděly obrázky jen v kostele a s nadšením si prohlížely první obrázkové knížky, pokud měly štěstí a nějakým způsobem se k nim dostaly, dnes vidáme denně tisíce fotografií nebo kreseb všude kolem nás a obrázkové dětské knížky jsou naprostou samozřejmostí. Někteří z nás udělají každý den desítky snímků, které pak sdílejí na sociálních sítích, stejně jako miliony dalších lidí po celém světě. Zvykli jsme si „číst“ obrázky a komunikovat jejich prostřednictvím. Je to rychlejší, možná i jednodušší a univerzální – obrázky totiž mluví všemi jazyky.

Proč tedy nevyužít jejich potenciál na maximum a nekomunikovat se studenty tak, jak jsou dnes zvyklí? Obrázek v učebnici už v dnešní době opravdu nikoho nepřekvapí (překvapí spíš jeho absence), a proto zaujmout studenty obrázkem je obtížnější než kdy předtím. Ale není to nemožné. Jen je potřeba vybírat obrazový materiál, který obstojí v kvalitě mezi ostatními a který vzbuzuje emoce. Já osobně miluji například vtipné komiksové kresby českého autora Petra Kopla. Vždy, když je ukážu studentům, se na jejich tváři objeví úsměv, a to je přece ten nejlepší začátek lekce!

Pro někoho je možná těžké rozpoznat, jaký obrázek je kvalitní. Někdo třeba netuší, kde obrázky získat a jakým způsobem je ve výuce použít. A není to dokonce nelegální, když je stáhneme z internetu? Rozhodla jsem se tedy napsat tuto knihu a podělit se s vámi o tipy, jak vybrat ty nejlepší obrázky, jak s nimi pracovat efektivně a zábavně a jak díky nim přiblížit výuku reálnému životu.

Úvod

Právě držíte v ruce knihu, která může být vaším průvodcem po vizuálním světě dnešní doby. Není totiž těžké se v něm ztratit. A to by byla škoda. Velká. Ochudili byste nejen sebe, ale hlavně své studenty. Dřív se obrázky vystříhovaly z novin a časopisů, dnes se hledají na internetu. Dřív se promítaly černobílé kresby meotarem na zeď, dnes není problém promítnout barevnou fotku na interaktivní tabuli nebo si ji prohlédnout na tabletu. Bohužel většina didaktické literatury o využití obrázků ve výuce pamatuje ještě tu dobu dřívější. Neříkám, že **papírové obrázky** dnes nemají ve škole místo, naopak jejich místo je nenahraditelné, ale už stojí rovnocenně po boku těch **digitálních**. A proto v této knize věnuji pozornost oběma.

V celé knize se prolínají dva přístupy – teoretický a praktický, nebo řekněme výukový. V **teoretické části** se dočtete o přínosu obrazového materiálu pro výuku, dozvíte se, jak vybírat kvalitní obrázky a jak je ve výuce co nejefektivněji využít, najdete zde tipy na práci s obrazovým materiálem jak v papírové, tak i digitální podobě. Nechybí ani kapitola o autorském právu a problematice týkající se stahování obrázků z internetu.

Část praktická obsahuje náměty na konkrétní obrázkové aktivity a hry do hodin jazykové výuky. Najdete zde popisy jednotlivých aktivit – pomůcky, sled dílčích částí, tipy na navazující aktivity a moje vlastní postřehy a rady, jak s obrázky správně nakládat. V knize najdete přes 250 aktivit, které jsem posbírala v knihách, získala od svých učitelů a kolegů, vyzkoušela sama jako studentka a prověřila jako lektorka.

Vám, učitelům a lektorům, určitě nemusím vysvětlovat, že „čtené“ se v naší hlavě neuchovává tak dobře jako „čtené a vyzkoušené“. Proto jsem si pro vás na různých místech knihy připravila **7 speciálních úkolů**. Vedle zadání najdete také místo na poznámky k jejich plnění a možná dojde i na kreslení :-). Díky tomu si vše vyzkoušíte na vlastní kůži a vžijete se do role studentů. Budu ráda, pokud se o svoji práci a zkušenosti podělíte také s ostatními čtenáři, třeba na sociálních sítích nebo s kolegy v kabinetu.

Použité symboly

Symboly jsou zvláštní typy obrázků. Jsou to jednoduché kresby, které mají nějaký skrytý, předem stanovený význam. Jejich pochopení usnadňuje komunikaci a orientaci. Proto je využívám i v této knize.

Tip

Vedle obrázku žárovky najdete nejrůznější tipy, které vycházejí zejména z mých vlastních zkušeností. Jak si práci s obrázky co nejvíce usnadnit. Jak a kde potřebné obrázky získat. Jaké problémy se mohou při výuce vyskytnout a jak je řešit. Jak udělat aktivitu zajímavější nebo jak ji upravit pro mladší/starší studenty. Jakým způsobem aktivitu zapojit do výuky. Pro jaká témata se aktivita hodí.

Odkazy na zajímavé internetové stránky nebo publikace

Vedle symbolu oka najdete internetové stránky nebo citace publikací, na které stojí za to „mrknout“. Jsou v nich další užitečné informace, tipy na aktivity nebo zdroje obrazového materiálu. Každý odkaz je doplněn stručným popisem toho, co konkrétně v něm najdete, co můžete očekávat a v kterém jazyce je zdroj psán. Vždy jsem se snažila najít co nejzajímavější odkazy v češtině, pokud uvádím odkazy na anglické stránky, jsou velmi intuitivní a stačí vám základní znalost tohoto jazyka. Jejich obsah je však využitelný pro výuku různých jazyků, nejen angličtiny.

Příklad

U tohoto symbolu najdete příklad konkrétního zadání popisované aktivity. Pro inspiraci.

Úkol

V úvodu jsem se zmínila o 7 úkolech, které jsem si pro vás připravila na různých místech knihy. Najdete je právě u obrázku tužky. Pokud budete úkoly poctivě a svědomitě (jak jinak, že?) plnit, získáte po přečtení knihy nejen nové znalosti, ale i dovednosti, a vyzkoušíte si tak vše v praxi.

Následná aktivita

V ideálním případě by na sebe měly jednotlivé aktivity ve výuce tematicky či logicky navazovat, aby tvořily jeden kompaktní celek. Pod tímto symbolem najdete nápady, jak využít výsledky popisované aktivity pro další fáze výuky a jak na ně navázat.

1

Jedenáct dobrých důvodů, proč využívat obrázky v jazykové výuce

1. ÚKOL: Proč bychom měli obrázky používat?

Na rozehrání začneme hned prvním úkolem. Obrázky mohou v jazykové výuce plnit nejrůznější funkce. Zkuste se teď sami zamyslet a dát dohromady alespoň 3 důvody, proč bychom měli obrazový materiál během lekcí používat a co užitečného do hodin přináší:

1. důvod: _____

2. důvod: _____

3. důvod: _____

Napadá vás ještě něco?

4. důvod: _____

5. důvod: _____

Pokud máte hotovo, podívejte se na můj seznam 11 důvodů, který jsem na základě svých zkušeností sestavila. Je tam některý z těch vašich? Pokud jste našli důvod, který v mém seznamu chybí, určitě mi napište!

1. Minimalizují zprostředkující jazyk

Zprostředkující jazyk je jazyk, který učitel využívá při výuce **jazyka cílového**. Jazyk zprostředkující bývá mateřským jazykem studentů, v našem případě je to nejčastěji čeština. Jazykem cílovým je „cizí jazyk“, tedy například angličtina, němčina, španělština apod. Učitel využívá zprostředkujícího jazyka pro vysvětlování gramatiky nebo pro překlady. Jazyk cílový by měl samozřejmě ve výuce převládat, některé teorie výuky jazyků dokonce používání zprostředkujícího jazyka úplně zakazují.

Zkusili jste si někdy vést výuku jen v cílovém jazyce? Ani slovo česky? Jde to, ale je to samozřejmě mnohem náročnější jak pro studenty, tak pro učitele.

A právě obrázky mohou zprostředkující jazyk do určité míry nahradit. Zvláště při prezentaci a procvičování slovní zásoby nám vizuální podněty bohatě postačí a studenti nemusí stále „přepínat mozek“ mezi oběma jazyky.

Někdy se můžete také dostat do situace, kdy budete mít ve skupině studenty s odlišným mateřským jazykem, tedy například studenty různých národností. V tomto případě nebude možné jazyk zprostředkující využít vůbec. Pak teprve poznáte skutečnou moc obrázků.

2. Upoutají pozornost

Pokud dáte dítěti úkol, aby si vybralo nějakou knížku, řídí se podle toho, zda jsou v ní obrázky. A znám i několik dospělých, kteří jsou na tom úplně stejně. Proč asi? Obrázky se nám na první pohled mohou líbit nebo nelíbit, v každém ohledu zapůsobí na naše emoce. Dopředu nám sdělí, o čem text bude a jestli pro nás bude zajímavý. Když nás obrázek zaujme, máme do čtení větší chuť. Stejně tak mohou nadchnout i obrázky prezentované učitelem. Jen je těžší vybrat ty správné – zajímavé, poutavé a nabité emocemi. Ale jde to. Pokud se vám to povede, snadno přilákáte zvědavé pohledy studentů.

3. Dokážou zpestřit výuku

Jazyková výuka je většinou založena na práci s texty. Čteme texty, píšeme texty, opravujeme texty, překládáme texty. Každá jiná aktivita přináší zpestření. Zpestření výuky s sebou přináší větší zájem, pozornost a zvýšení motivace. Navíc práce s obrázky nabízí nepřeberné množství aktivit a her, které skutečně dokážou „narušit“ zaběhlé stereotypy.

4. Probouzejí emoce

Obrázky v nás dokážou na první pohled vzbudit emoce – pobavení, veselost, smutek, překvapení, znechucení, strach. Základem úspěchu při výuce je vhodný výběr obrazového materiálu. Pokud najdeme ty nejzajímavější, nejvtipnější a takové, které zaručeně vyvolají pozitivní emoce, máme vyhráno. Přinesli jste někdy do výuky kreslené vtipy, komiksy nebo fotografie z oblíbených filmů? Myslím, že není potřeba dlouze vysvětlovat, že zapojení kladných emocí do výuky vede k lepšímu a rychlejšímu osvojení probírané látky. Mnohem opatrnější musíme být při zapojování těch negativních. Zatímco někdy mohou šokující nebo odpudivé obrázky vést k vášnivě diskuzi (co víc si přát, že?), jindy nebudou mít studenti chuť se k tématu vůbec vyjadřovat.

5. Jsou názorné

Po větší názornosti ve výuce i za pomoci obrázků volal již dříve zmíněný Jan Amos Komenský. Když čteme v učebnici například o spalovacím motoru nebo o stavbě živočišné buňky, díky ilustraci si vše lépe představíme a snáze pochopíme. Ale potřebujeme si někdy něco „lépe představit“ ve výuce jazyka? Určitě! Popíšu vám alespoň dvě situace, které jsem zažila a často zažívám.

a) Jedu na autě

Týká se případů, ve kterých má cílový a mateřský jazyk studentů na první pohled něco společného. Zdání ale často klame a podobná slova či podobné gramatické struktury mohou mít odlišný význam, a tím pádem dochází k chybám. Studenti si je často sami neuvědomují, a proto se mohou stát velkým problémem při komunikaci. Z toho důvodu nikdy neodolám a nakreslím svým studentům, cizincům, co přesně znamená, když česky řeknou: „Jedu na autě.“ nebo „Jdu do toalety.“ Věřte mi, pak si na to dávají opravdu větší pozor.

b) Celer

Někdy se může stát, že slovní vysvětlení není dostačující pro pochopení významu určitého slova. Vzpomínám si na situaci, kdy jsem si se svými studenty, cizinci, povídala o tradiční české kuchyni. Přinesla jsem jim mimo jiné i recept na svíčkovou. Nikdy předtím mě ale nenapadlo, jaký problém s sebou může přinést slovo „celer“. Snažila jsem se jim vysvětlit, co to vlastně je. Nic. Dopodrobna jsem jim česky popsala, jak vypadá. Nic. Jak se pěstuje a k čemu se používá. Nic. Našli jsme to slovo ve slovnících, ani to nepomohlo. Tak jsem zavolala na pomoc Google a „vygooglila“ jsem obrázek celeru. Studenti na něj hleděli s úžasem! Proč? „*To se taky jí? My jíme jen to zelené a ten kořen vždycky vyhodíme...*“

6. Obrázky nemluví žádným konkrétním jazykem

Další výhodu ocení zejména učitelé, kteří vyučují více jazyků, a učitelé vyučující jazyky méně rozšířené. Jednu kolekci kvalitních obrázků totiž využijí při výuce jakéhokoli jazyka. Stejně tak mohou „recyklovat“ i obrázkové hry a aktivity. V současné „internetové“ době se skvěle hodí pro hledání a úpravu obrázků různé webové aplikace (vyhledávače, alba, fotobanky, prezentace). Ty jsou sice provozovány zejména na anglicky psaných webech, jejich výsledky ale bývají univerzální. Takže proč je nepoužít v hodině španělštiny nebo čínštiny?

7. Jeden obraz vydá za 1000 slov

To je jedno oblíbené rčení. Možná si ale říkáte: „Proč mám používat obrázky, i když bych radši od svých studentů těch 1000 slov slyšel?“ Dobrá otázka, máte pravdu. Proto obrázky používejte jen tehdy, když ušetří vaše slova a podnítl verbální projev studenta. Díky obrázku získáte čas na důležitější věci, nezdržujete se popisem situace nebo zdloouvavou charakteristikou. Stačí jeden obrázek a všichni chápou, o čem mluvíte. Ano, všichni. To je další výhoda obrázku – všichni si představí to samé. Když čtete text, každý si představí něco jiného, protože každý má jiné zkušenosti, jiné zážitky, jiné prekoncepty. Nehledě na to, že pokud někdo nerozumí některým slovům v textu, jeho představy jsou jaksi „v mlze“. Použitím obrázku zaručíte stejné představy, které využijete při výukových aktivitách.

Vše vám opět ukážu na dvou příkladech:

Situace bez obrázku

Učitel: „Představte si, že přijдете na autobusovou zastávku, kde čeká jediný člověk. Je to mladá žena, blondýnka, která sedí na lavičce, a vedle sebe má velkou tašku. V ruce drží mobilní telefon a znuděně sleduje displej, patrně surfuje na internetu nebo si čte SMS. Vy se chcete zeptat, jestli jste na správné zastávce. Jak byste ji oslovili a navázali rozhovor?“

Student: „Co je to lavička?“

Situace s obrázkem

Učitel: „Představte si tuto situaci. Přijдете na autobusovou zastávku a chcete se zeptat, zda jste na té správné. Uvidíte tuto ženu. Jak byste ji oslovili a navázali rozhovor?“

8. Rozvíjejí kreativní myšlení

Hodně času ve výuce zabírá vyplňování gramatických cvičení. Ty vyplníme buď správně, nebo špatně. A to jen díky (nebo kvůli) levé mozkové hemisféře, která zodpovídá za naše logické myšlení a práci se slovy. Abychom zajistili studentům rovnoměrný rozvoj jejich mentálních schopností, je vhodné zařazovat i aktivity stimulující také pravou mozkovou hemisféru. Stačí využít aktivity a hry, které rozvíjejí kreativitu a vybízejí ke hledání nejrůznějších řešení. Pro tento typ práce se výborně hodí obrazový materiál. Ať už obrázek popisujeme, vypravujeme podle něj příběh nebo vymýšlíme komiksové dialogy, vždy je jen na nás, která slova použijeme a jak originální bude výsledek. Nemůže se tedy stát, že dva studenti vymyslí úplně stejný text. (Tedy pokud ho samozřejmě od sebe neopíšou, že?)

9. Pomohou studentům s vizuální pamětí

Někdo se učí tak, že si nové slovo desetkrát napíše, další ho musí desetkrát vyslovit nahlas a jiný si zase vybaví před sebou stránku, kde měl slovíčko napsané či nakreslené. Ten poslední spoléhá na tzv. vizuální paměť. Znázorňovat informace vizuálně zajímavě ale pomáhá všem studentům. Zvláště současná mladá generace je zvyklá přemýšlet spíše v obrazech než slovech. Je proto vhodné používat schémata, grafy, myšlenkové mapy, symboly a ilustrace co nejvíce.

10. Umožňují efektivní výuku ve skupině různě pokročilých studentů

Pokud máme v jedné skupině studenty rozdílné pokročilosti, je příprava hodiny a její realizace vždy mnohem náročnější. Navíc je velmi těžké zapojit všechny studenty najednou. Použití obrázků nám to velmi usnadní.

Obrázky totiž nemají jasně danou jazykovou úroveň, jako je tomu například u psaného textu nebo u videa. Studenti komunikují na té úrovni, která je jim vlastní, a je tak možné pracovat i s různě pokročilými studenty v rámci jedné skupiny. Když popisují obrázek, méně pokročilí studenti tvoří jednodušší věty, pokročilí studenty naopak podněcuje k tvorbě složitějších souvětí a k užívání bohatší slovní zásoby.

Mírně pokročilý student: „V obývacím pokoji je červený gauč, malý stůl, skříň a dvě lampy. Na zdi visí tři obrazy.“

Pokročilý student: „Tento obývací pokoj je zařízen celkem staromódně. Uprostřed stojí pohodlný červený gauč, na kterém jsou dva polštáře z květované látky. Vlevo u zdi stojí prosklená skříň, ve které jsou vystaveny porcelánové servisy. Porcelánovou mísu a vázu můžeme vidět i na stolku. Myslím si, že majitelem tohoto domu bude určitě starší žena, která je nadšenou sběratelkou porcelánu.“

11. Sami studenti je ocení

Tento zajímavý a rozhodně nezanedbatelný důvod jsem si vypůjčila z knihy *Moderní vyučování* (Petty 1996). Její autor Geoffrey Petty zde říká, že použití obrázků je projevem učitelova zájmu. Studenti prý díky tomu opravdu sami poznají, že chcete, aby se něco naučili, a že jste si dali práci s tím, aby byla hodina zábavnější a zajímavější.

2

Vnímání obrázků

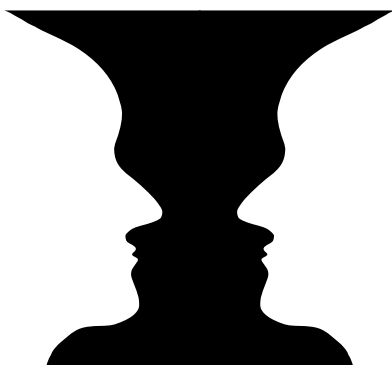
Zrakové vnímání máme jako lidé dobře vyvinuté. Čtení obrázků ale vyžaduje jistou zkušenost a někdy nás může dokonce zrak trochu klamat.

2.1 RŮZNÉ ASPEKTY VNÍMÁNÍ OBRÁZKŮ

Obrázky a další vizuální podněty vnímáme zrakem. Jsme schopni rozpoznávat předměty i na velkou vzdálenost, i když nemáme zrak tak perfektní jako například draví ptáci. Oproti některým zvířatům máme zase tu výhodu, že vidíme barevně. Ale i přesto lidské oko není dokonalé a disponuje určitými optickými vadami. Když se k tomu přidají oční onemocnění, vrozené vady nebo jen zhoršené vidění související s vyšším věkem (tzv. stařecké vidění), může se stát vnímání obrázků problematické (Vondráček a Holub 1993, str. 26). Na některé další aspekty a poruchy zrakového vnímání se nyní podíváme.

2.1.1 Figura a pozadí

Naše vnímání je výběrové, to znamená, že my sami si určujeme to, co chceme vnímat, na co zaměříme svoji pozornost. S tím souvisí problematika **figury a pozadí**. Výběr objektu vnímání se dá totiž ovlivnit a záleží na naší mysli, na co se soustředí. Většinou si vybírá to, co považuje za nejdůležitější. Objekt vnímání se nazývá figura, ostatní je označováno jako pozadí. Pozadí se ale může stát figurou a figura pak přebírá funkci pozadí. Na obě věci najednou se náš mozek soustředit nemůže (Čáp a Mareš 2007, str. 76–79). Klasickým příkladem je obrázek dvou tváří / poháru. Co na obrázku vidíte jako první vy?

Takto vyhraněných obrázků je velmi málo. Problém je ale patrný také na obrázcích, které znázorňují nějakou scénu s větším počtem postav a objektů. Naše pozornost se vždy může zaměřit jen na jeden prvek, ostatní části tak intenzivně vnímat nebudeme. Ve výuce se tedy může stát, že se student zaměří na jiný prvek na obrázku, než vy jako učitel očekáváte, a nebude schopný najít ten, kterého si má podle vašich instrukcí všimnout.

2.1.2 Vizuální pareidolie

Pod tímto zajímavým názvem se skrývá ještě zajímavější schopnost zrakového vnímání, která odlišuje člověka od zvířat. Jedná se o fantazijní dotváření nejasných a nekonkrétních prvků v něco konkrétního, např. mraky připomínající zvířata, měsíc připomínající lidskou tvář, skála připomínající lidskou postavu apod. Této schopnosti se s oblibou využívá u různých forem věštění (např. věštění z kávové sedliny nebo vánočních odlitků olova), kdy z různých tvarů předmětů hádáme, co nás v budoucnu čeká (Vondráček a Holub 1993, str. 34). Na podobném principu je založen slavný psychologický test Hermanna Rorschacha, jenž měl pro své pacienty připravenou sadu karet s inkoustovými skvrnami. Podle toho, co pacienti ve skvrnách viděli, popsal jejich osobnost a myšlenkové pochody.

Podobné principy se dají uplatnit i ve výukových aktivitách. Samotné věštění je zábavným způsobem, jak procvičit budoucí čas, ať už věštím studenti budou věřit, či nikoliv. Jeden příklad takové aktivity najdete v kapitole 8.1.20 Rorschachovy skvrny aneb Věštění z kávové sedliny.

Vizuální pareidolie nám však může výuku i trochu zkomplikovat. Pamatuji si na vyprávění své kolegyně, v jejíž hodině dostali studenti nekontrolovatelný

záchvat smíchu. Příčinou byl obrázek v učebnici, kde byly představeny jednotlivé barvy. Barvy byly znázorněny jako hromádky temperových barev jakoby právě vytlačených z tuby. Asi nemusím vysvětlovat, co studentům připomínala hromádka hnědé barvy...

2.1.3 Perspektiva

Perspektivou označujeme různé způsoby znázorňování prostoru (tedy trojrozměrných objektů) do dvourozměrného obrazu, např. na papír nebo plátno. Již od starověku se umělci snažili vyřešit tento problém, a tak vznikaly různé systémy, např. v Egyptě se používala tzv. hieratická perspektiva, kde byly největší prvky na obraze těmi nejdůležitějšími. V dnešní době se jako správná perspektiva používá ta, která začala vznikat v době renesance. Podle tohoto systému jsou největší objekty ty, které jsou k nám nejbližší, vzdálené objekty se postupně zmenšují a linie, které jsou objektivně rovnoběžné, se zdánlivě sbíhají. Detailnější studium perspektivy umožnil vynález fotografie. Určitě jste se také setkali s výrazy „ptačí perspektiva“ nebo „žabí perspektiva“, které používáme pro nadhled (z velké výšky) a podhled (pohled zespodu). I když vy už pravděpodobně berete perspektivní zobrazení jako samozřejmost, pravdou je, že se ho sami musíme naučit. Správné chápání prostorových vztahů a jejich znázornění vyžaduje zkušenosti a cvik, což u malých dětí nemůžeme očekávat. Pokud tedy pracujete s malými dětmi, připravte se na to, že nemusejí plošnému znázornění prostoru vždy rozumět.

2.1.4 Různé prekoncepty

Se zkušenostmi souvisí také pojem „prekoncept“. Každý člověk prožil něco jiného, má odlišné zájmy a znalosti, které mu pomáhají zorientovat se ve světě kolem něj. To všechno označujeme v psychologii jako prekoncepty. Ve výuce musíme počítat s tím, že každý student bude mít prekoncepty jiné a že tedy na stejnou otázku můžeme dostat naprosto odlišné odpovědi. V případě vnímání obrázků se to může týkat zejména porozumění perspektivě nebo řeči symbolů a barev. Pokud například přineseme do třídy plánky města, někdo si bude myslet, že symbol písmene H znamená hotel, jiný je zvyklý takto označovat nemocnici. Někdo třeba na fotografii dvou žen oblečených do černých šatů uvidí dvě kamarádky, které

se oblékly do elegantní černé a chystají se na ples, někoho jako první napadne, že jdou na pohřeb. Rozdíly v prekonceptech mohou být samozřejmě i mezigenerační. Většina dětí například dnes nechápe, proč vypadá obrázkový symbol pro „uložení“ do počítače tak, jak vypadá, protože opravdovou disketu nikdy v ruce nedržely.

2.1.5 Kulturní rozdíly

Zcela jiné prekoncepty pak mívají lidé pocházející z různých zemí, kultur a vyznávající různá náboženství. Pokud vyučujete studenty různých národností, určitě jste si nějakých odlišností všimli. Vnímání obrázků se opět týká odlišná symbolika a význam barev. Studenti, jejichž mateřským jazykem je arabština nebo japonština, jsou zvyklí například komiksy číst obráceně – zprava doleva. Sama jsem měla na kurzech několik afrických studentů, kteří měli problém „číst“ nákresy, plánky a schémata, protože na to prostě nebyli zvyklí. Určité kulturní rozdíly jsou také v neverbální komunikaci. Proto fotografie lidí v určité pozici, s určitým výrazem obličeje či s určitým gestem mohou být chápány různě.

2.2 POSTIŽENÍ A PORUCHY, KTERÝMI MOHOU NĚKTERÍ STUDENTI TRPĚT A KTERÉ MAJÍ VLIV NA PRÁCI S OBRÁZKY

2.2.1 Vizuální negramotnost

Jedná se o velmi vzácné postižení, při kterém nejsou daní jedinci schopni porozumět obrazovému sdělení. Nechápou, co znázorňuje, nedokážou ho sami vytvořit a použít pro komunikaci s ostatními.

2.2.2 Problémy s vnímáním barev

Méně vzácným problémem je **barvoslepost**, tzv. daltonismus. V populaci jím trpí přibližně 9 % mužů a 0,4 % žen. Barvoslepost může být úplná, kdy postižený vidí vše jen v odstínech šedi, nebo částečná, která se týká jen konkrétních barev.

Postižený pak nevnímá danou barvu vůbec nebo je schopný barevný odstín vnímat jen při určité sytosti a jas. Nejčastěji bývají problémy s vnímáním červené a zelené barvy. (Králíček 2011, str. 40)

2.2.3 Dyspixie (někdy též dyspinxie)

Podobně jako dyslexie, dysgrafie či dyskalkulie je také dyspixie specifickou vývojovou poruchou. Dyspixie se týká kreslení. Projevuje se v neobratnosti v práci s tužkou, daný člověk není schopen zobrazit trojrozměrný prostor, ani obkreslit obrazovou předlohu. Problém může být ve vizuálním vnímání nebo v motorické stránce. Jedná se o vzácnou poruchu, která se většinou vyskytuje společně s dalšími poruchami. (Hartl 2015)

Tip: Před použitím jakéhokoliv obrázku ve třídě ho vyzkoušejte na svých kolezích, známých nebo rodině (zvláště dětech, pokud sami učíte děti). Může se vám totiž stát, že tak odhalíte nějaký „vizuální problém“, kterého jste si sami nevšimli a který by mohl vést k problémům při práci (mylné pochopení, špatná čitelnost) nebo dokonce k zesměšnění celé aktivity.